

ՀԱՅԿ ԿԵՍՈՅԱՆ

ՀՀ արդարադատության նախարարության
աշխատակազմի կազմակերպական-իրավական
վարչության առաջին կարգի մասնագետ,
ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի
իրավագիտության ամբիոնի ասպիրանտ

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԵՎ ՀԱՎԱՍԱՐԱԿՇՈՒՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Հողվածի շրջանակներում ուսումնասիրվել է ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռության սկզբունքի ձևավորման և զարգացման հիմնական փուլերը, որի արդյունքում վեր են հանվել ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռության յուրաքանչյուր մոդելը բնութագրող հիմնական հատկանիշներ, ինչպես նաև վեր են հանվել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռության յուրաքանչյուր մոդելում առկա այն խնդիրները, որոնք խոչընդոտել են իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռության սկզբունքի արդյունավետ կիրառմանը: Ներկայացվել է ՀՀ-ի 2015թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքին բնութագրող հիմնական հատկանիշները:

Հիմնաբառեր- իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունք, իշխանության ճյուղերի գործառնությունների բաժանում, իշխանության ճյուղերի ինստիտուցիոնալ բաժանում, զսպումների և հավասարակշռման մեխանիզմներ, սահմանադրական փոփոխություններ, իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման կրկնեսուս մոդել:

«Յուրաքանչյուր հասարակություն, որտեղ
ապահովված չէ իրավունքների
երաշխավորումը և հաստատված չէ իշխանու-
թյունների բաժանումը,
ընդհանրապես չունի Սահմանադրություն»
Մարդու և քաղաքացու իրավունքների ֆրանսիա-
կան հռչակագիր
(26 օգոստոսի 1789թ., հոդված 16)

նանյանը նույնպես նշում են, որ «Ռոբզայթ փառաց»
աշխատությունը հստակորեն տարանջատում էր
օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանություն-
ները²:

Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի որոշ տարրեր ընկած էին Հայաստանի 1-ին Հանրապետության պետական կառավարման հիմքում: Հայաստանի 1-ին Հանրապետությունը, սակայն, իր կարճատև գոյության ընթացքում չհասցրեց ձևավորել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման արդյունավետ գործող համակարգ: 1920թ. Հայաստանի 1-ին Հանրապետությունը խորհրդայնացվեց և դարձավ խորհրդային իրավամտաձողության կրողը: Խորհրդային միությունում ընդունված սահմանադրությունները (1924թ., 1936թ., 1977թ.) նախատեսում էին միմյանցից առանձին գործող իշխանության օրենսդիր, գործադիր և դատական ճյուղերը: Սակայն, իրականում Խորհրդային Միությունում պետական իշխանությունը գործում էր ոչ թե իշխանությունների բաժանման, այլ դեմոկրատական ցենտրալիզմի սկզբունքի հիման վրա, որը ամրագրվեց 1977թ. Սահմանադրության 3-րդ հոդվածում³: Խորհրդային Միությունում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ոչ արդյունավետ կիրառությունը անմիջականորեն կապված էր նաև կու-

Հայ իրավաբանական միտքը իր հերթին
նպաստել է իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի զարգացմանը: Գեռնա Շ. Շահամիրյանի «Ռոբզայթ փառաց» աշխատությունում, որի երկրորդ մասը հայոց ապագա պետության սահմանադրության նախագիծն էր, ամրագրված էին դրույթներ, որոնք իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի տեսանկյունից բավականին առաջադիմական էին: Գրա մասին է վկայում նաև այն հանգամանքը, որ մի շարք հեղինակներ բարձր են գնահատել «Ռոբզայթ փառաց» աշխատության իրավաբանական նշանակությունը. ըստ Վ. Նազարյանի՝ «Ռոբզայթ փառաց» աշխատությունը ժողովրդավարական խորհրդարանական հանրապետության սահմանադրություն էր, որտեղ օրենսդիր և գործադիր իշխանությունները ընտրվում էին¹: Մ. Թելունցը և Գ. Թա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

սակցական կառավարման հետ, որի պայմաններում բոլոր պետական մարմինները և կազմակերպությունները կազմավորվում և ղեկավարվում էին իշխող կոմունիստական կուսակցության կողմից⁴ :

Խորհրդային Միության փլուզումից հետո ակնհայտ դարձավ, որ պետական կառավարման վերաբերյալ խորհրդային գաղափարախոսությունը արդեն մրցունակ չէ, և անհրաժեշտ են նոր մոտեցումներ ու կառուցակարգային լուծումներ, որոնք հիմնված կլինեն ոչ թե իշխանության կենտրոնացման և կուսակցական կառավարման, այլ իշխանության ապակենտրոնացման, իրավունքի և օրենքի գերակայության, մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների բարձրագույն արժեքի հռչակման սկզբունքների վրա:

Խորհրդային միության փլուզումից հետո ՀՀ-ն նույնպես կանգնեց պետական կառավարման նոր համակարգի կառուցման խնդրի առջև: ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը անցել է ձևավորման և զարգացման մի քանի հաջորդական փուլեր՝

1. *Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական կառավարման մոդել(1990-1991թթ.), սպա իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման նախագահական մոդել(1991-1995թթ.)*

2. *Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման կիսանախագահական կառավարման նախագահական-խորհրդարանական մոդել (1995-2005թթ.)*

3. *Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման կիսանախագահական կառավարման խորհրդարանական-նախագահական մոդել (2005-2015թթ.)*

4. *Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական կառավարման կոնսենսուս մոդել (2015թ.)*

ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման նշված մոդելներից յուրաքանչյուրի փոփոխության արդյունքում տեղի է ունեցել պետական իշխանության ճյուղերի գործառութային և ինստիտուցիոնալ համակարգի վերաբաշխում, ինչպես նաև իշխանության ճյուղերի միջև գործող զուգակցման և հավասարակշռման նոր մեխանիզմների ամրագրում: ՀՀ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման նշված մոդելներից յուրաքանչյուրի էությունը, դրանց բնութագրող հիմնական հատկանիշները անհրաժեշտ է դիտարկել հետևյալ հարցերի համատեքստում՝

• *Որքանով էր ապահովված իշխանության օրենսդիր, գործադիր և դատական ճյուղերի ինստիտուցիոնալ բաժանումը*

• *Որքանով էր ապահովված իշխանության օրենսդիր, գործադիր և դատական ճյուղերի գործառութային բաժանումը*

• *Որքանով էր ապահովված իշխանության ճյուղերի անձնակազմերի առանձնացումը*

• *Պետական իշխանության ճյուղերի միջև գործող էին արդյոք զսպումների և հավասարակշռման այնպիսի մեխանիզմներ, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի ապահովել իշխանության ճյուղերի միջև հավասարակշռվածություն*

Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման հիմնախնդիրը ՀՀ-ում 1990-1995թթ. ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը առաջին անգամ ամրագրվեց 1990թ. օգոստոսի 23-ին ընդունված «Հայաստանի անկախության մասին» հռչակագրում⁵, որի 9-րդ կետի համաձայն՝ «ՀՀ-ն իր տարածքում ապահովում է (...) օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների տարանջատում (...)»:

Այնուհետև՝ 1991թ. սեպտեմբերի 25-ին, ընդունվեց «Անկախ պետության հիմնադրույթների մասին» ՀՀ օրենքը, որի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ «ՀՀ Գերագույն խորհուրդը իրականացնում է օրենսդիր իշխանությունը (...), 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ «ՀՀ բարձրագույն սլաշտոնական անձը ՀՀ Նախագահն է, որը գլխավորում է ՀՀ գործադիր իշխանությունը և ներկայացնում ՀՀ-ն երկրի ներսում և միջազգային հարաբերություններում», իսկ 6-րդ հոդվածում նշվում էր, որ «ՀՀ դատական իշխանության մարմինների համակարգը, իրավասությունների շրջանակը և փոխհարաբերության հարցերը կարգավորվում են ՀՀ օրենսդրությամբ»⁶:

ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի զարգացման տեսանկյունից առանցքային նշանակություն ունեցավ 1991թ. օգոստոսի 1-ին ընդունված «Նախագահի մասին» ՀՀ օրենքը⁷, որով ՀՀ-ում հիմնվեց Հանրապետության Նախագահի պաշտոնը (այսուհետև՝ Նախագահ): «Հայաստանի անկախության մասին» հռչակագրի ընդունումից հետո (23.08.1990թ.) մինչև «Նախագահի մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը (01.08.1991թ.) ընկած ժամանակահատվածում ՀՀ-ում պետական իշխանության բարձրագույն մարմինը Գերագույն խորհուրդն էր, որի ձեռքում կենտրոնացված էին պետական իշխանության հիմնական գործառութները: Նշված ժամանակահատվածում ՀՀ-ում գործող իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման մոդելը առավել մոտ էր իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական մոդելին:

«Նախագահի մասին» ՀՀ օրենքի ընդունմամբ

www.journal.lawinstitute.am

Գերագույն խորհրդի լիազորությունները սահմանափակվեցին, որի արդյունքում Նախագահը պետական իշխանության մարմինների համակարգում ձեռք բերեց լայն լիազորություններ և քաղաքական դերակատարություն: Նախագահը մի կողմից համարվում էր պետության, իսկ մյուս կողմից գործադիր իշխանության ղեկավարը: Նախագահը լայն լիազորություններ ուներ գործադիր իշխանության ոլորտում. մասնավորապես, միանձյա կերպով ձևավորում էր կառավարությունը, որը անմիջականորեն ենթակա էր Նախագահին: Բացի այդ, Նախագահը վերահսկողություն էր իրականացնում գործադիր իշխանության մարմինների ընդունած որոշումների օրինականության նկատմամբ («Նախագահի մասին» օրենքի 8-րդ հոդված):

Նախագահը լայն լիազորություններ ուներ օրենսդրական ոլորտում, մասնավորապես ուներ օրենսդրական նախաձեռնության իրավունք, բացի այդ կարող էր վետո կիրառել Գերագույն խորհրդի կողմից ներկայացված նախագծի վերաբերյալ, որը օրենսդիր իշխանությունը զսպելու հզոր գործիք էր գործադիր իշխանության ձեռքին, սակայն, Նախագահի վետոյի իրավունքը բացարձակ չէր, և այն Գերագույն խորհրդի կողմից կարող էր հաղթահարվել:

1991թ. նոյեմբերի 19-ին ընդունվեց «Գերագույն խորհրդի մասին» ՀՀ օրենքը⁸, համաձայն որի՝ օրենսդիր իշխանությունը իրականացնում էր Գերագույն խորհուրդը: Պետական իշխանության մարմինների համակարգում Գերագույն խորհրդի լիազորությունների ամբողջական և համակարգված վերլուծության արդյունքում ակնհայտ է դառնում, որ Գերագույն խորհրդի լիազորությունները բավականին սահմանափակ էին, հատկապես գործադիր իշխանության վերահսկողություն ոլորտում: Բայց, դրանով հանդերձ, Գերագույն խորհուրդը ուներ որոշակի լծակներ գործադիր իշխանության գործունեության վրա ազդելու համար. մասնավորապես կարող էր սահմանադրական դատարանի եզրակացության առկայության դեպքում վերացնել Սահմանադրությանը և օրենքներին հակասող Նախագահի հրամանագրերը և կարգադրությունները («Նախագահի մասին» օրենքի 10-րդ հոդված), բացի այդ, Գերագույն դատարանի եզրակացության առկայության դեպքում կարող էր պաշտոնանկ անել Նախագահին և փոխնախագահին («Նախագահի մասին» օրենքի 11-րդ հոդված):

Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի տեսանկյունից բավականին խնդրահարույց էր օրենսդրությամբ ամրագրված պետական իշխանության ճյուղերի ինստիտուցիոնալ համակարգը: Մասնավորապես, «Գերագույն խորհրդի մասին» օրենքի 10-րդ հոդվածի համա-

ձայն՝ «(...)Գերագույն խորհուրդը սահմանում է պետական իշխանության, պետական կառավարման և դատական իշխանության մարմինների իրավասությունը, կազմակերպման և գործունեության կարգը(...)»: Նշված նորմը խնդրահարույց էր այն տեսանկյունից, որ միմյանցից առանձնացնում էր «պետական իշխանության», «պետական կառավարման» «դատական իշխանության» մարմիններ հասկացությունները, ինչը չի բխում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ընդհանուր դրույթներից, քանի որ դատական իշխանությունը համարվում է պետական իշխանության բաղկացուցիչ մաս, և այն պետք է դիտարկել պետական իշխանության մարմինների համակարգում:

Իշխանության օրենսդիր, գործադիր և դատական ճյուղերի անձնակազմերի առանձնացման տեսանկյունից առկա էին որոշ խնդիրներ, որի արդյունքում ստեղծվում էր պետական իշխանության օրենսդիր և գործադիր ճյուղերի միատեղման իրական հնարավորություն: Այսպես՝ «Նախագահի մասին» օրենքի 10-րդ հոդվածի համաձայն՝ «(...)Նախագահի և փոխնախագահի կողմից իրենց լիազորությունների կատարման անհնարիկության դեպքում Նախագահի լիազորությունների իրականացումը փոխանցվում էր Գերագույն խորհրդի նախագահին կամ նրա տեղակալին (...)». այսպիսի իրավիճակում, փաստորեն, եթե Նախագահը և փոխնախագահը չէին կարող իրականացնել իրենց լիազորությունները, ապա Հանրապետության Նախագահի լիազորությունների իրականացումը փոխանցվում էր Գերագույն խորհրդի նախագահին, որի արդյունքում Գերագույն խորհրդի նախագահի ձեռքում կենտրոնանում էր ինչպես օրենսդիր, այնպես էլ գործադիր իշխանության գործառնությունների իրականացման լիազորությունը: Այսպիսի իրավիճակից խուսափելու համար, կարծում ենք, առավել ճիշտ կլիներ, որ Նախագահի և փոխնախագահի կողմից իրենց լիազորությունների կատարման անհնարիկության դեպքում Նախագահի լիազորությունների իրականացումը վերապահվեր ոչ թե Գերագույն խորհրդի նախագահին, այլ հանրապետության վարչապետին, որի արդյունքում հնարավոր կլիներ խուսափել մեկ անձի ձեռքում պետական իշխանության օրենսդիր և գործադիր ճյուղերի կենտրոնացումից:

Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման հիմնախնդիրը ՀՀ 1995թ. Սահմանադրության համատեքստում (այսուհետև՝ 1995թ. Սահմանադրություն): 1995թ. Սահմանադրությունում, որպես սահմանադրական կարգի հիմունք, հռչակվեց իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը: Սահմա-

նադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի հիման վրա: Պետական մարմինները և պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարել միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են օրենսդրությամբ»:

1995թ. Սահմանադրությամբ Նախագահը կարևոր դերակատարություն ուներ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման տեսանկյունից, քանի որ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «ՀՀ Նախագահը հետևում է Սահմանադրության պահպանմանը, ապահովում օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունը...»: Փաստորեն, Նախագահը պետք է ապահովեր պետական իշխանության օրենսդիր, գործադիր և դատական ճյուղերի բնականոն գործունեությունը, որը ենթադրում էր նաև պետական իշխանության ճյուղերի միջև սահմանադրական լիազորությունների իրականացման հետ կապված առաջացած վեճերի լուծում: Սակայն, կարծում ենք, որ պետական իշխանության ճյուղերի համակարգում Նախագահի իրավական կարգավիճակը թույլ չէր տալիս Նախագահին արդյունավետ կերպով ապահովել իշխանության ճյուղերի բնականոն գործունեություն: Խնդիրը կայանում է նրանում, որ Նախագահը համարվում էր գործադիր իշխանության ղեկավար, որի արդյունքում անխուսափելիորեն կաշկանդված էր գործադիր իշխանության շահերով և պետական իշխանության ճյուղերի միջև սահմանադրական վեճերի առաջացման դեպքում չէր կարող անաչառ արբիտրի դեր կատարել: Հետևաբար, պետական իշխանության օրենսդիր, գործադիր և դատական ճյուղերի բնականոն գործունեության ապահովման նշված մեխանիզմը արդյունավետ չէր համարվում:

Միաժամանակ, պետք է նշենք, որ պետական իշխանության ճյուղերի միջև առաջացած սահմանադրական վեճերի հաղթահարման այլ մեխանիզմ 1995թ. Սահմանադրությունը չէր տալիս. այդպիսի լիազորություն վերապահված չէր նաև Սահմանադրական դատարանին, որը ժամանակակից իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման տեսանկյունից իշխանության ճյուղերի միջև առաջացած վեճերի հաղթահարման ոլորտում ունի լայն դերակատարություն:

1995թ. Սահմանադրության հիմքում ընկած էր իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման կիսանախագահական կառավարման նախա-

գահական-խորհրդարանական մոդելը¹⁰. այս մոդելի հիմնական հատկանիշն այն է, որ կառավարությունը ձևավորվում է Նախագահի կողմից՝ առանց պառլամենտի հետ նախնական համաձայնության, սակայն քաղաքական պատասխանատվություն է կրում ինչպես Նախագահի, այնպես էլ պառլամենտի առջև:

ՀՀ 1995թ. Սահմանադրությամբ գործադիր իշխանության ինստիտուցիոնալ համակարգը բավականին խնդրահարույց էր. խնդիրը կայանում է նրանում, որ Սահմանադրության 85-րդ հոդվածում նշվում էր, որ «ՀՀ գործադիր իշխանությունը իրականացնում է ՀՀ կառավարությունը: Կառավարությունը կազմված է վարչապետից և նախարարներից(...)», միաժամանակ, Սահմանադրության 86-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Կառավարության նիստերը հրավիրում և վարում է Հանրապետության Նախագահը կամ նրա հանձնարարությամբ՝ վարչապետը»: Փաստորեն, մի կողմից Սահմանադրությունը նշում է, որ գործադիր իշխանությունը իրականացնում է ՀՀ կառավարությունը, իսկ մյուս կողմից նշվում է, որ կառավարության նիստերը ղեկավարում է Նախագահը, ինչի արդյունքում անորոշ էր մնում Նախագահի իրավական կարգավիճակը գործադիր իշխանության ոլորտում: Այս պայմաններում հստակ չէր, թե կառավարության ոչ արդյունավետ աշխատանքի դեպքում ով պետք է պատասխանատվություն կրի՝ Նախագահը, թե՞ կառավարությունը:

Ընդհանուր առմամբ, պետք է նշենք, որ կառավարության ձևավորման և գործունեության ոլորտում Նախագահը ուներ լայն լիազորություններ: Մասնավորապես, Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ կառավարությունը ձևավորվում էր Նախագահի կողմից՝ արտախորհրդարանական ճանապահով: Միաժամանակ, Կառավարությունը քաղաքական պատասխանատվություն էր կրում ինչպես Նախագահի, այնպես էլ Ազգային ժողովի առջև (84-րդ հոդված): Նախագահը լայն լիազորություններ ուներ նաև կառավարության գործունեության կազմակերպման ոլորտում, քանի որ վավերացնում էր կառավարության որոշումները (86-րդ հոդված):

1995թ. Սահմանադրությամբ բավարար երաշխիքներ ամրագրված չէին օրենսդիր իշխանության արդյունավետ գործունեության համար: Նախ և առաջ, Ազգային ժողովը չուներ կառավարության ձևավորման գործում որևէ լուրջ դերակատարություն: Այս հարցում ԱԺ-ի դերակատարությունը կայանում էր նրանում, որ կառավարությունը իր կազմավորումից հետո ԱԺ-ի հավանությանն էր ներկայացնում իր գործունեության ծրագիրը՝ դնելով իր վստահության հարցը, և եթե ԱԺ-ն անվստահություն

չէր հայտնում կառավարությանը սպա կառավարության ծրագիրը համարվում էր ընդունված:

1995թ. Սահմանադրությամբ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման տեսանկյունից խնդիրներից մեկը առնչվում էր այն հանգամանքին, որ ԱԺ-ն գտնվում էր արձակման մշտական սպառնալիքի տակ, և Սահմանադրությամբ ամրագրված չէին ԱԺ-ի արձակման հիմքերը և կարգը: Այսպիսի իրավակարգավորման պայմաններում Նախագահը իր հայեցողությամբ ցանկացած ժամանակ կարող էր արձակել ԱԺ-ն, սակայն մինչև ԱԺ-ի արձակման մասին որոշում ընդունելը Նախագահը պետք է խորհրդակցեր Ազգային ժողովի նախագահի և վարչապետի հետ (55-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Նախագահի կողմից իր հայեցողությամբ ԱԺ-ի արձակումը իրականում որևէ երաշխիք չէր տալիս ԱԺ-ի գործունեության կայունության ապահովման տեսանկյունից, որի արդյունքում խախտվում էր իշխանության ճյուղերի միջև հավասարակշռվածությունը:

ՀՀ 1995թ. Սահմանադրությամբ խնդրահարույց էր նաև դատական իշխանության ինստիտուցիոնալ համակարգը: Դա պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ Սահմանադրությունը նույնիսկ չէր նշում, թե ՀՀ-ում գործող որ դատարանն է համարվում բարձրագույն դատական ատյանը, մասնավորապես Սահմանադրության 92-րդ հոդվածում միայն նշվում է, որ «ՀՀ ընդհանուր իրավասության դատարաններն են՝ առաջին ատյանի դատարանները, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը(...)»: Նշված սահմանադրական հոդվածում չէր նշվում նաև սահմանադրական դատարանի մասին, որի արդյունքում դատական իշխանության համակարգում սահմանադրական դատարանի ինստիտուցիոնալ տեղը մնում էր անորոշ: Միաժամանակ պետք է նշենք, որ գործառությանը առումով բավականին թույլ էր սահմանադրական արդարադատության ինստիտուտը, քանի որ Սահմանադրական դատարանին վերապահվել էր քննել միայն խիստ սահմանափակ շրջանակի գործեր, սահմանափակ էր նաև Սահմանադրական դատարանի դիմող սուբյեկտների շրջանակը (101-րդ հոդված):

1995թ. Սահմանադրությամբ լուրջ խնդիրներ կային նաև իշխանության ճյուղերի գործառության թափանցման սկզբունքի ապահովման տեսանկյունից, ինչը պայմանավորված էր նաև այն հանգամանքով, որ նախատեսված էր օրենսդրական դեղեկավորման ինստիտուտը: Սահմանադրության 78-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Կառավարության գործունեության ծրագրի օրենսդրական ապահովման նպատակով Ազգային ժողովը կարող է լիազորել կառավարությանը՝ ընդունել օրենքի ուժ ունեցող

որոշումներ, որոնք գործում են Ազգային ժողովի կողմից սահմանված ժամկետում և չեն կարող հակասել օրենքներին: Այդ որոշումներն ստորագրում է Հանրապետության Նախագահը»: Սահմանադրության նշված հոդվածը գործադիր իշխանությանը լիազորում էր ընդունել օրենքի ուժ ունեցող որոշումներ, որի արդյունքում կառավարության ձեռքում կենտրոնանում էր նաև օրենսդիր իշխանության գործառույթ: Կառավարությանն այսպիսի լիազորություն տալով հանդերձ՝ Սահմանադրությունը բավարար երաշխիքներ չէր ամրագրել օրենքի ուժ ունեցող որոշումների ընդունման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու առումով: Մասնավորապես Սահմանադրությունում նշվում է, որ օրենքի ուժ ունեցող որոշումները չպետք է հակասեն օրենքներին, և որպես վերահսկողական գործիք նշվում էր, որ օրենքի ուժ ունեցող որոշումները պետք է ստորագրվեն Նախագահի կողմից, ինչը, կարծում ենք, բավարար երաշխիքներ չէր տալիս այդ որոշումների օրինականության ապահովման տեսանկյունից, քանի որ Նախագահը, ըստ էության, համարվում էր գործադիր իշխանության ղեկավարը և հրավիրում ու վարում էր կառավարության նիստերը:

Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման հիմնախնդիրը ՀՀ 2005թ. սահմանադրական փոփոխությունների¹¹

համատեքստով: 1995թ. Սահմանադրությունում (այդ թվում՝ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման համակարգում) առկա խնդիրների լուծման նպատակով 2005թ. ՀՀ-ում կատարվեցին սահմանադրական փոփոխություններ: 2005թ. փոփոխություններով Սահմանադրությամբ (այսուհետև՝ 2005թ. Սահմանադրություն) ՀՀ-ում անցում կատարվեց իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման կիսանախագահական կառավարման խորհրդարանական-նախագահական մոդելի¹², որի արդյունքում Նախագահի մի շարք լիազորություններ սահմանափակվեցին և ընդլայնվեցին ԱԺ-ի լիազորությունները:

ՀՀ 2005թ. Սահմանադրությամբ օրենսդիր և գործադիր իշխանության ոլորտներում Նախագահի լիազորությունները նվազեցին, որի արդյունքում՝

ա) Նախագահը գրկվեց արտախորհրդարանական ճանապարհով միանձնյա կառավարությունը ձևավորելու լիազորությունից, որի արդյունքում ԱԺ-ն որոշակի դերակատարություն ստացավ կառավարության ձևավորման գործում, մասնավորապես Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն, Նախագահը «Ազգային ժողովում պատգամավորական տեղերի բաշխման և պատգամավորական խմբակցությունների հետ խորհրդակցությունների հիման վրա վարչապետ է նշանակում

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

պատգամավորների մեծամասնության վստահությունը վայելող անձին, իսկ եթե դա հնարավոր չէ, ապա առավել թվով պատգամավորների վստահությունը վայելող անձին(...): Երկրորդ հարցը վստահության վստահությունը վայելող անձին: Սակայն նշված սահմանադրական ձևակերպումներից բավականին անորոշ էին «պատգամավորների մեծամասնության վստահությունը վայելող անձին» և «առավել թվով պատգամավորների վստահությունը վայելող անձին» հասկացությունները:

Խնդիրը կայանում է նրանում, որ Սահմանադրությամբ հստակեցված չէր այն մեխանիզմը, որով հնարավոր կլիներ որոշել պատգամավորների մեծամասնության կամ առավել թվով պատգամավորների վստահությունը վայելող անձին: Այդպիսի պայմաններում եթե Նախագահը Ազգային ժողովում ուներ քաղաքական մեծամասնության աջակցությունը, ապա, խորհրդակցելով խորհրդարանում ներկայացված քաղաքական ուժերի հետ, վարչապետ էր նշանակում իր նախընտրած թեկնածուին: Սակայն, Վարչապետի նշանակումը բարդանում է այն դեպքում, երբ Նախագահը խորհրդարանում քաղաքական մեծամասնության աջակցությունը չէր վայելում, քանի որ հարց է առաջանում, թե ինչպես պետք է լուծվեր այն իրավիճակը, երբ Նախագահի ներկայացրած վարչապետի թեկնածուն խորհրդարանական մեծամասնության վստահությունը չվայելեր: Սակայն, իրականում վերը նշված երկու իրավիճակներում էլ Նախագահը վարչապետ էր նշանակում իր նախընտրած թեկնածուին, իսկ մինչև վարչապետի նշանակումը պառլամենտական քննարկումները զուտ ֆորմալ բնույթ էին կրում: Միաժամանակ, Ազգային ժողովը պետք է հաստատեր նոր ձևավորված կառավարության գործունեության ծրագիրը, սակայն այս լիազորությունը բավականին վտանգավոր լծակ էր Ազգային ժողովի ձեռքում գործադիր իշխանությանը զուտ համար, քանի որ եթե Ազգային ժողովը երկու անգամ անընդմեջ երկու անվառ ընթացքում հավանություն չտա կառավարության ծրագրին, ապա Նախագահը արձակում է Ազգային ժողովը (74.1-րդ հոդված): Ուստի, անկախ այն հանգամանքից թե ով կլիներ վարչապետը, և ինչպիսին կլիներ կառավարության ծրագիրը, Ազգային ժողովը արձակումից խուսափելու համար ստիպված պետք է հաստատեր կառավարության ծրագիրը:

բ) Նախագահը 2005թ. Սահմանադրությամբ զրկվեց իր հայեցողությամբ վարչապետին պաշտո-

նանկ անելու լիազորությունից, որի արդյունքում վարչապետը այլևս քաղաքական պատասխանատվություն էր կրում միայն Ազգային ժողովի առջև: Մասնավորապես, Սահմանադրության 84-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ազգային ժողովը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ կարող է անվստահություն հայտնել կառավարությանը: Կառավարությանն անվստահություն հայտնելու մասին որոշման նախագիծը կարող է ներկայացվել Հանրապետության Նախագահի կամ պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ երրորդի կողմից (...): Նախագահը կարող էր վարչապետին պաշտոնանկ անելու վերաբերյալ միայն առաջարկություն ներկայացնել Ազգային ժողովին: 2005թ. Սահմանադրությամբ վարչապետի լիազորությունների ծավալը, ըստ էության, կախված էր Նախագահ-Ազգային ժողով փոխհարաբերությունների բնույթից, քանի որ եթե Նախագահը Ազգային ժողովում չուներ քաղաքական մեծամասնության վստահությունը, ապա վարչապետը Հանրապետության Նախագահից ձեռք էր բերում գործունեության որոշակի ինքնուրույնություն, սակայն մեկ այլ դեպքում, եթե Նախագահը ուներ խորհրդարանական մեծամասնության աջակցությունը, ապա վարչապետը դառնում էր պարզապես Նախագահի քաղաքական ծրագրերի իրականացնող, ընդ որում, Նախագահը ցանկացած ժամանակ կարող էր Ազգային ժողովի միջոցով դադարեցնել վարչապետի լիազորությունները:

գ) Նախագահը 2005թ. Սահմանադրությամբ զրկվեց Ազգային ժողովը արձակելու հայեցողական լիազորությունից: Սահմանադրության 74.1-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հանրապետության Նախագահն արձակում է Ազգային ժողովը, եթե Ազգային ժողովը երկու անգամ անընդմեջ երկու անվառ ընթացքում հավանություն չի տալիս կառավարության ծրագրին: Հանրապետության Նախագահը Ազգային ժողովի նախագահի կամ վարչապետի առաջարկությամբ կարող է արձակել Ազգային ժողովը, եթե ա) Ազգային ժողովը հերթական նստաշրջանի երեք անվառ ընթացքում որոշում չի կայացնում կառավարության որոշմամբ անհետաձգելի համարվող օրենքի նախագծի վերաբերյալ. բ) հերթական նստաշրջանի ընթացքում Ազգային ժողովի նիստերը երեք անսից ավելի չեն զուտարկում. գ) հերթական նստաշրջանի ընթացքում Ազգային ժողովը երեք անսից ավելի իր կողմից քննարկվող հարցերի վերաբերյալ որևէ որոշում չի կայացնում»: ԱԺ-ի արձակման հետ կապված սահմանադրական փոփոխությունը, կարծում ենք, առանցքային է համարվում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման տեսանկյուն

նից, քանի որ Ազգային ժողովը Նախագահից ձեռք բերեց գործունեության որոշակի կայունություն, որի արդյունքում Նախագահը այլևս սեփական հայեցողությամբ չէր կարող արձակել Ազգային ժողովը:

2005թ. Սահմանադրությամբ գործադիր իշխանությունը շարունակում էր երկատված բնույթ կրել: Սահմանադրությունում չէր նշվում, թե որ մարմիններն են իրականացնում գործադիր իշխանություն, սակայն սահմանադրական նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ գործադիր իշխանության իրականացումը վերապահված էր Նախագահին և կառավարությանը: Մասնավորապես, Սահմանադրության 85-րդ հոդվածի համաձայն՝ «*Կառավարությունը մշակում և իրականացնում է ՀՀ ներքին քաղաքականությունը. ՀՀ արտաքին քաղաքականությունը կառավարությունը մշակում և իրականացնում է Հանրապետության Նախագահի հետ համատեղ (...)*»: Կառավարությունը մի շարք ոլորտներում Նախագահից ձեռք բերեց գործունեության ինքնուրույնություն. մասնավորապես, Նախագահը այլևս չէր վարում կառավարության նիստերը (բացառությամբ Սահմանադրությամբ ամրագրված դեպքերի): Բացի այդ, Նախագահը չէր վավերացնում կառավարության որոշումները (բացառությամբ 88.1-րդ հոդվածով սահմանված դեպքի): Այս ամենով հանդերձ, պետք է նշենք, որ Նախագահը կառավարության գործունեության օրինականության նկատմամբ իրականացնում է հսկողություն, մասնավորապես Սահմանադրության 86-րդ հոդվածի համաձայն՝ «*Հանրապետության Նախագահը կարող է կասեցնել կառավարության որոշումների գործողությունը մեկ ամիս ժամկետով և դիմել սահմանադրական դատարան՝ Սահմանադրությանը դրանց համապատասխանության հարցը պարզելու համար*»: Այսպիսի նորմի ամրագրումը, բավականին առաջադիմական էր 1995թ. Սահմանադրության համեմատությամբ, քանի որ 1995թ. Սահմանադրությամբ Նախագահը կարող էր առանց հիմնավորումների չվավերացնել կառավարության որոշումները: Սակայն, 2005թ. Սահմանադրությամբ Նախագահի այդ լիազորությունը վերացվեց, և նախատեսվեց Նախագահի ու կառավարության միջև կառավարության որոշումների օրինականության վերաբերյալ առաջացող վեճերի սահմանադրական ճանապարհով լուծման հնարավորություն, այն է՝ Նախագահը կառավարության որոշումների օրինականության ստուգման նպատակով կարող է դիմել սահմանադրական դատարան:

2005թ. Սահմանադրությամբ պետական իշխանության օրենսդիր և գործադիր ճյուղերի փոխհարաբերություններում ընդլայնվեց ԱԺ-ի սահմանադրական լիազորությունների շրջանակը: Որի արդ-

յունքում՝ ԱԺ-ն այլևս չէր գտնվում լուծարման մշտական սպառնալիքի ներքո, որոշակի լծակներ ստացավ կառավարության ձևավորման հարցում, բացի այդ, ԱԺ-ն նոր լիազորություններ ստացավ պետական պաշտոններում նշանակումներ կատարելու ոլորտում: Օրենսդիր իշխանության գործառնության անկախության ապահովման տեսանկյունից կարևոր նշանակություն ունեցավ այն հանգամանքը, որ 2005թ. Սահմանադրությամբ վերացվեց օրենսդրական դեկլարացիան ինստիտուտը (78-րդ հոդված), բացի այդ, առանցքային էր համարվում նաև Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածը, որով հստակեցվեցին այն ոլորտները, որոնք պետք է կարգավորվեն միայն օրենքով: Սահմանադրական մակարդակով հստակեցվեցին նաև միջազգային այն պայմանագրերի շրջանակը, որոնք պետք է վավերացվեն Ազգային ժողովի կողմից (81-րդ հոդված): Չնայած այն հանգամանքին, որ Սահմանադրությամբ ընդլայնվեց ԱԺ-ի լիազորությունների շրջանակը, սակայն դեռևս բավարար երաշխիքներ նախատեսված չէին ԱԺ-ի կողմից օրենսդրական ու վերահսկողական ոլորտներում իր գործառնությունների արդյունավետ իրականացման համար:

2005թ. Սահմանադրությունը առաջընթաց ապահովեց դատական իշխանության անկախության ապահովման տեսանկյունից: Դա պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ նոր կարգավիճակ ստացավ Արդարադատության խորհուրդը, որի կազմում այլևս ընդգրկված չէին Նախագահը, արդարադատության նախարարը և գլխավոր դատախազը: Սակայն, ընդամուր առմամբ սահմանադրական մակարդակում դեռևս ամրագրված չէին դատական իշխանության գործառնության, կառուցակարգային անկախության ապահովման բավարար երաշխիքներ: Սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ընդլայնվեց սահմանադրական դատարանի լիազորությունների և սահմանադրական դատարան դիմող սուբյեկտների շրջանակը, սակայն սահմանադրական դատարանը չստացավ պետական իշխանության մարմինների միջև առաջացող վեճերի լուծման լիազորություն:

Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման հիմնախնդիրը¹³
ՀՀ 2015թ. սահմանադրական փոփոխությունների համատեքստում: 2005թ. Սահմանադրությունում առկա խնդիրները (այդ թվում՝ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման համակարգում) լուծելու նպատակով ՀՀ-ում 2015թ. տեղի ունեցան սահմանադրական փոփոխությունները, որոնք առանցքային են համարվում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման տեսանկյունից: 2015թ. փոփոխություններ-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

րով Սահմանադրությունը (այսուհետև՝ 2015թ. Սահմանադրություն) որպես սահմանադրական կարգի հիմունք ամրագրեց իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման սկզբունքը: Սահմանադրության 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման հիման վրա»:

2015թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ՀՀ-ում գործող իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման կիսանախագահական կառավարման խորհրդարանական-նախագահական մոդելից անցում կատարվեց իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական կառավարման կոնսենսուս մոդելին¹⁴: ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական կառավարման կոնսենսուս մոդելի անցումը ենթադրում է՝

ա) *պետական իշխանության ճյուղերի ինստիտուցիոնալ համակարգի վերափոխում*, որը ենթադրում է՝ 1. Հանրապետության Նախագահի ինստիտուցիոնալ առանձնացվածություն գործադիր իշխանությունից, 2. դատական իշխանության համակարգում սահմանադրական դատարանի ինստիտուցիոնալ տեղի և դերի հստակեցում, 3. իշխանության ճյուղերից ինստիտուցիոնալ և գործառնության անկախություն ունեցող սահմանադրական մարմինների առկայություն («Մարդու իրավունքների պաշտպան», «Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով», «Հեռուստատեսության և ռադիոյի հանձնաժողով», «հաշվեքննիչ պալատ», «կենտրոնական բանկ», «դատախազություն»):

բ) *պետական իշխանության ճյուղերին վերապահված գործառնության վերաբաշխում*, որը ենթադրում է՝ 1. Հանրապետության Նախագահի գործառնության առանձնացվածություն գործադիր իշխանությունից, որի արդյունքում Նախագահը իրականացնում է բացառապես պետության գլխին բնորոշ վերկուսակցական անաչառ արբիտր գործառնությունները, 2. Ազգային ժողովի գործառնությունների և լիազորությունների շրջանակի վերանայումը, որը ենթադրում է խորհրդարանի քաղաքական դերի բարձրացումը, 3. Սահմանադրական դատարանին իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ապահովման տեսանկյունից նոր գործառնության վերապահում (լուծում է սահմանադրական մարմինների միջև նրանց սահմանադրական լիազորությունների առնչությամբ առաջացող վեճերը) 4. անկախ սահմանադրական մարմիններին վերապահված գործառնությունների շրջանակի որոշակիացում:

գ) *պետական իշխանության մարմինների միջև զսպումների, հավասարակշռման և փոխլրացումների նոր մեխանիզմների առկայություն*, որը ենթադրում է իշխանության օրենսդիր և գործադիր ճյուղերի միջև զսպումների և հավասարակշռման նոր մեխանիզմների զարգացում, որի արդյունքում պետական իշխանության ճյուղերի միջև փոխհարաբերություններն առավել շատ կհիմնվեն փոխլրացումների և համագործակցության մեխանիզմների վրա, ինչը կնպաստի օրենսդիր և գործադիր իշխանության ճյուղերի միջև սերտ համագործակցության զարգացմանը և հնարավոր հակամարտության նվազեցմանը¹⁵:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ նշենք, որ ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի յուրաքանչյուր փուլի անցում իրենից ենթադրել է իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման նոր մոդելի անցում, հետևաբար՝ պետական իշխանության ճյուղերի փոխհարաբերություններում նոր մոտեցումների և մեխանիզմների ներդրում: ՀՀ սահմանադրական զարգացումների արդյունքում աստիճանաբար հաղթահարվեց պետական իշխանության ճյուղերի համակարգում գործադիր իշխանության գերակայությունը, որի արդյունքում ընդլայնվեցին օրենսդիր իշխանության լիազորությունները: Այս առումով առանցքային են համարվում 2015թ. սահմանադրական փոփոխությունները, որի արդյունքում ՀՀ-ում անցում կատարվեց իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական կառավարման կոնսենսուս մոդելին: ՀՀ-ում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական կառավարման կոնսենսուս մոդելի անցումը բավականին բարդ գործընթաց է, որը պահանջում է խորհրդարանական կառավարման մոդելը բնութագրող առանձնահատկությունների համակարգված և ամբողջական վերլուծություն: ՀՀ-ում այս մոդելի արդյունավետ գործունեության համար նախ և առաջ անհրաժեշտ են այնպիսի մեխանիզմներ, որոնք կապահովեն իշխանության ճյուղերի ինստիտուցիոնալ համակարգի և իշխանության ճյուղերի գործառնությունների սահուն և առանց սահմանադրական ճգնաժամների վերաբաշխման ապահովում:

¹ Տե՛ս Շաամիր Շաամիրյան Конституция Армении 1773г., “Армянское уложение законов для управления страной армянской”, Хачатурян А. Б. Москва, “МГОПУ” 1998, ст. 3-5.

² Տե՛ս Սյախի Թեյլունց, «Իշխանությունների բաժանումը և հայ իրավաբանական միտքը (18-րդ դարի երկրորդ կես)», 2001թ. էջ 183, հասանելի էր՝ [http://hrj.asj-oa.am/4339/1/2001-3\(180\).pdf](http://hrj.asj-oa.am/4339/1/2001-3(180).pdf), Տե՛ս նաև Գրիգոր Թանանյան. «Որոգայք փառաց» (Հրատարակման 230-ամյակի առթիվ) էջ 146-147 հասանելի էր՝ http://www.parliament.am/library/sahmanadrakan%20barepoxumner/13._Grigor_Tananyan.pdf

³ Տե՛ս Основной закон, Союза Советских Социалистических Республик Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977г., հասանելի էր՝ <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm>

⁴ Տե՛ս Баглай М. В., Габричидзе Б. Н. “Конституционное право Российской Федерации” Москва., 1996, ст. 302., Տե՛ս նաև Հ. Հակոբյան, «Պաշտամենտը և պաշտամենտարիզմը Հայաստանի Հանրապետությունում», «Տիգրան Մեծ» 2007թ., էջ 39., Տե՛ս նաև F. Joseph Dresen and William E. Pomeranz Washington, «Separation of powers in Russia and Ukraine, a comparative perspective conference proceedings» էջ 8 հասանելի էր՝ https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/OP306_separation_powers_russia_ukraine_pomeranz_2011.pdf

⁵ Տե՛ս «Հռչակագիր Հայաստանի անկախության մասին», ընդունել է ՀՀ Գերագույն խորհուրդը 23.08.1990, սկզբնաղբյուրը ՀՀ ԳԽՏ 1990/16 հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=1895>

⁶ Տե՛ս «Անկախ պետության հիմնադրությունների մասին» օրենք, ընդունել է Գերագույն խորհուրդը 25.09.1991, սկզբնաղբյուրը ՀՀ ԳԽՏ 1991/18, ուժը կորցրած է ճանաչվել 13.07.1995 Հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=2>

⁷ Տե՛ս «Նախագահի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունել է ՀՀ Գերագույն խորհուրդը 01.08.1991թ. ՀՀ ԳԽՏ 1991/15, ուժը կորցրած է ճանաչվել 04.01.2007 թ. հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=85>

⁸ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի մասին», ՀՀ Գերագույն խորհրդի կողմից 18 նոյեմբերի 1991թ., ուժը կորցրած է ճանաչվել 04.01.2007թ., ՀՀ ԳԽՏ 1991/22, հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=89>

⁹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունվել է հանրաքվեի միջոցով 05.07.1995թ., հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=1>

¹⁰ Այս մոդելը հատուկ է նաև հետևյալ պետություններին՝ Նիգերիա, Մեքսիկա, Կաբո վերդե, Ֆրանսիա, Պորտուգալիա, Սլովակիա

¹¹ ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով) 27.11.2005, հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=75780>

¹² Այս մոդելը հատուկ է նաև հետևյալ պետություններին՝ Բուլղարիա, Կաբո Վերդո, Խորվաթիա(2000թ.-), Ֆինլանդիա, Ֆրանսիա, Վրաստան, Իռլանդիա, Լիտվա, Սակեդոնիա, Մոլդովա, Լեհաստան, Ռումինիա, Պորտուգալիա (1983թ.-), Սլովակիա, Սլովենիա, Ուկրաինա (2007-2010թթ.)

¹³ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով), 06.12.2015, հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=102510>

¹⁴ Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման խորհրդարանական կառավարման կոնսենսուս մոդելը հատուկ է խորհրդարանական կառավարման հանրապետական ձև ունեն հետևյալ Ավստրիա, Չեխիա, Ֆինլանդիա, Գերմանիա, Հնդկաստան, Իռլանդիա, Իտալիա, Լատվիա, Սլովակիա, Սլովենիա, Շվեյցարիա, Իսրայել, Հունաստան, Թուրքիա, 1990-ական թվականներից խորհրդարանական կառավարման հանրապետական ձև հաստատվեց նաև հետսոցիալիստական մի շարք պետություններում՝ Ալբանիա, Հունգարիա, Լատվիա, Մոլդովա, Սլովակիա, Էստոնիա ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետություն:

¹⁵ Տե՛ս Темпов Е. И., “Форма государства, теория права и государства”, Москва., 1996, ст.306.

Ներպետական և միջազգային իրավական ակտեր

1. ՀՀ Սահմանադրություն, ընդունվել է հանրաքվեի միջոցով 05.07.1995թ., հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=1>

2. ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով) ընդունվել է հանրաքվեի միջոցով 27.11.2005, հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=75780>

3. ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով) ընդունվել է հանրաքվեի միջոցով 06.12.2015, հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=102510>

4. Constitution of French, 1791, title 3, հասանելի էր <http://wp.stu.ca/worldhistory/wp-content/uploads/sites/4/2015/07/French-Constitution-of-1791.pdf>

5. Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик. Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г., հասանելի էր՝ <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm>

6. «Հռչակագիր Հայաստանի անկախության մասին», ընդունել է ՀՀ Գերագույն խորհուրդը 23.08.1990, սկզբնաղբյուրը ՀՀ ԳԽՏ 1990/16 հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=1895>

7. «Անկախ պետության հիմնադրությունների մասին» օրենք, ընդունել է Գերագույն խորհուրդը 25.09.1991, ՀՀ ԳԽՏ 1991/18, ուժը կորցրած է ճանաչվել 13.07.1995 Հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=2>

8. «Նախագահի մասին» օրենք, ընդունել է Գերագույն խորհուրդը 01.08.1991թ. ՀՀ ԳԽՏ 1991/15, ուժը կորցրած է ճանաչվել 04.01.2007 թ. հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=85>

9. «ՀՀ Գերագույն խորհրդի մասին», ընդունվել է ՀՀ Գերագույն խորհրդի կողմից 18 նոյեմբերի 1991թ., ուժը կորցրած է ճանաչվել 04.01.2007թ., ՀՀ ԳԽՏ 1991/22, հասանելի էր՝ <http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=89>

www.journal.lawinstitute.am

Տեսական գրականություն

10. Шаамир Шаамирян Конституция Армения 1773г., “Армянское уложение законов для управления страной армянской”, Хачатрян А. Б. Москва, “МГОПУ” 1998,
11. Մալիկ Թելունց, «Բշխանությունների բաժանումը և հայ իրավաբանական միտքը (18-րդ դարի երկրորդ կես)», 2001թ., հասանելի էր՝ [http://hpj.asj-oa.am/4339/1/2001-3\(180\).pdf](http://hpj.asj-oa.am/4339/1/2001-3(180).pdf), Տե՛ս նաև Գրիգոր Թանանյան «Որոգայթ փառաց» (Հրատարակման 230-ամյակի առթիվ) հասանելի էր՝ http://www.parliament.am/library/sahmanadrakan%20barepoxumner/13_Grigor_Tananyan.pdf
12. Баглай М. В., Габричидзе Б. Н. Конституционное право Российской Федерации, Москва., 1996.
13. F. Joseph Dresen and William E. Pomeranz Washington, «Separation of Powers in Russia and Ukraine, a comparative perspective conference proceedings» էջ 8 հասանելի էր՝ https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/OP306_separation_powers_russia_ukraine_pomeranz_2011.pdf
14. Темпов Е. И, “Форма государства, теория права и государства”, Москва., 1996.
15. Հ.Հակոբյան. «Պատվամեծություն և պառլամենտարիզմը Հայաստանի Հանրապետությունում», «Տիգրան Մեծ» 2007թ.:

Այկ Կեսոյան

Специалист первой категории организационно-правового управления министерства юстиции РА,
аспирант академии государственного управления Республики Армения

РЕЗЮМЕ

Проблема обеспечения принципа разделения и уравнивания властей в Республике Армения

В рамках статьи изучались этапы формирования и развития принципа разделения и уравнивания властей в РА, в результате чего были выявлены основные свойства, характеризующие каждую модель разделения и уравнивания властей в РА, препятствовавшие эффективному действию принципа разделения и уравнивания властей. Предметом системного анализа послужили основные свойства, характеризующие систему разделения и уравнивания властей в результате конституционных изменений в РА в 2015г.

Ключевые слова: принцип разделения и уравнивания властей, функциональное разделение ветвей власти, институциональное разделение ветвей власти, механизмы сдерживаний и противовесов, конституционные изменения, консенсусная модель разделения и уравнивания властей.

Hayk Kesoyan

Staff of The Ministry of Justice of Republic of Armenia,
Legal-Organization Department, First-Class Specialist,
PhD Student of Public Administration
Academy of the Republic of Armenia

SUMMARY

The problem of ensuring the principle of separation and balance of powers in the Republic of Armenia

The article has studied the stages of formation and development of the principle of separation and balance of powers in the Republic of Armenia, with the result that revealed the main properties that characterize each model of separation and balance of powers in Armenia, hindering the effective action of the principle of separation and balance of powers. The subject of the system analysis were the main properties that characterize the system of separation and balance of powers as a result of the constitutional amendments in RA in 2015.

Keywords: the principle of separation and balance of powers, functional separation of powers, institutional separation of powers, mechanisms of checks and balances, constitutional changes, the consensus model of the separation and balance of powers.